

Trauma en Thuis

Module Drama Therapie

Door:

Cyriara van Broekhoven

Klas: 4VD

Studentnummer: 1562271

Opleiding: Creatieve Therapie, Medium Drama
Hogeschool Utrecht

PO/PP: Praktijk Product

Consulent: Jaap Driest

Eerste beoordelaar: Huub Notermans

Tweede beoordelaar: Han Kurstjens

Inhoudsopgave

INLEIDING.....	4
DE DOELGROEP	5
(CONTRA)-INDICATIES	5
<i>Indicaties</i>	5
<i>Contra-indicaties</i>	6
THEORETISCHE ONDERBOUWING VAN DE MODULE.....	6
ROL THEORIE.....	6
VERHALEN EN METAFOREN	7
INHOUD VAN DE MODULE	8
BEHANDELVISIE	8
CREATIEF THERAPEUTISCHE WERKWIJZE.....	8
DOELEN	9
TIJDSDUUR.....	9
THERAPEUT VARIABELEN.....	9
EVALUATIE	9
BEHANDELFASEN.....	10
FASE 1: KENNISMAKING	10
<i>Doelen voor deze fase</i>	10
<i>Behandelstrategie</i>	10
<i>Sessie 1</i>	11
<i>Sessie 2</i>	12
<i>Sessie 3</i>	13
FASE 2: ACCEPTATIE EN VERWERKING	14
<i>Doelen voor deze fase</i>	14
<i>Behandelstrategie</i>	14
<i>Therapeutische attitude</i>	15
<i>Therapeutische interventies</i>	15
<i>Sessie 4</i>	15
<i>Sessie 5</i>	16
<i>Sessie 6</i>	17
<i>Sessie 7</i>	18
<i>Sessie 8</i>	19
<i>Sessie 9</i>	20
FASE 3: AFSLUITING	21
<i>Doelen voor deze fase</i>	21
<i>Behandelstrategie</i>	21
<i>Therapeutische attitude</i>	22

<i>Therapeutische interventies</i>	22
<i>Sessie 10</i>	22
<i>Sessie 11</i>	23
<i>Sessie 12</i>	23
NAWOORD	25
BIJLAGE 1: EVALUATIEFORMULIEREN FASEN	26
EVALUATIE FASE 1.....	26
EVALUATIE FASE 2.....	27
EVALUATIE FASE 3.....	29
BIJLAGE 2: WARMING-UP SESSIE 2	30
BIJLAGE 3: GELEIDE FANTASIE	31
BIJLAGE 4: HANS EN GRIETJE	32
BIJLAGE 5: HET EINDVERSLAG	37
BIJLAGE 6: WARMING-UP SESSIE 6	39
LITERATUUR	40

Inleiding

Voor u ligt de module ‘Trauma en Thuis’. De module is geschikt voor de jongeren die uit huisgeplaatst zijn en hier moeite mee hebben.

Ik kwam op het idee voor deze module door mijn therapiestage jaar bij LSG Rentray bij locaties De Glind en Valkenheide. Tijdens mijn stage had ik meerdere kinderen en jongeren in therapie die het heel moeilijk vonden dat ze uit huis geplaatst zijn. De ene jongere accepteert de uithuisplaatsing heel makkelijk, terwijl bij de ander de boosheid en het verdriet vooral de boventoon voeren. Iedereen zou het liefst bij zijn familie thuis willen wonen, maar helaas kan dit niet altijd. Ook al is het beter voor het kind, dit betekent niet dat het goed voelt. Sommige van deze jongeren worstelden nog steeds met deze gevoelens. Ondanks dat zij al langer uit huis waren geplaatst, hadden zij het nog lang niet geaccepteerd.

Het doel van deze module is om dat stukje acceptatie wel te krijgen. Een uithuisplaatsing is een traumatische gebeurtenis die verwerkt moet worden. De jongere leert te accepteren wat de situatie is en hoe hij hiermee voor zichzelf het best mee om kan gaan. Vooral wanneer een jongere op een leefgroep of in een pleeggezin wordt geplaatst kunnen veel emoties worden ervaren. Niet alleen tegenover de verzorger, maar ook tegenover de ouder(s). Daarom is het belangrijk dat er ook aandacht wordt besteed aan de eigen emoties en hoe deze geuit kunnen worden. De jongere leert zijn/haar eigen thema's kennen en hier mee om te gaan.

Aan de hand van verhalen, herinneringen, rollenspelen en karakters wordt er gewerkt aan de hulpvraag. Iedere sessie bestaat uit een warming-up, een hoofdwervorm en een evaluatie. In deze module vind je naast de werkvormen een beschrijving van de doelgroep, indicaties en contra-indicaties, de therapeut variabelen en een theoretisch kader waarop de module is gebaseerd. Het stellen van goede vragen en het reflecteren op het eigen spel leid tot nieuwe inzichten.

Hier volgt nu de handleiding voor de module.
Succes!

Cyriara van Broekhoven

De doelgroep

De doelgroep bestaat uit jongeren in de leeftijd van 10 tot 14 jaar. Rondom deze leeftijd kunnen jongeren zich beter leren te verplaatsen in anderen en zijn zij met behulp van een volwassene beter in staat tot het zien van verbanden tussen verhalen en het eigen leven. Voor jongeren die buiten deze leeftijd vallen kan het zijn dat de werkvormen niet leeftijdsadequaat zijn vanwege het niveau van de werkvormen. De jongeren die uit huis zijn geplaatst kunnen zich in een van de volgende omstandigheden bevinden:

➤ **Wonen op een leefgroep**

Deze jongeren leven in een groep samen met andere jongeren. De begeleiders draaien verschillende diensten. Er is altijd iemand aanwezig op de groep, maar niet continu dezelfde persoon. Dit is voor jongeren vaak niet de ideale situatie om in te leven. Uit verschillende onderzoeken naar residentiële jeugdzorg is gebleken dat een leefgroep het minst effectief is voor de persoonlijke ontwikkeling, omdat de jongeren geen vast persoon hebben waar zij op kunnen steunen en de situatie lijkt het minst op een thuis.

➤ **Wonen in een pleeggezin/gezinshuis**

Deze jongeren wonen bij een gezin. Vaak hebben de pleegouders eigen kinderen of wonen er meerdere pleegkinderen in een gezin. De pleegouders zorgen in principe dag en nacht voor de jongeren. Deelnemen aan een normale gezinsroutine, blijkt in de praktijk het meest positieve effect te hebben.

➤ **Wonen bij een ander familielid**

Soms kan het zijn dat ervoor gekozen wordt om de jongere bij een ander familielid te laten wonen. De jongere bevindt zich dan niet in een jeugdinstelling, maar kan toch tegen dezelfde problemen aanlopen.

Jongeren ervaren vaak een gevoel van boosheid, verdriet en machteloosheid. Zij zijn boos op de situatie zoals het is en het komt vaak voor dat er veel wrok wordt gekoesterd tegenover de ouder, doordat het gevoel optreedt van in de steek gelaten worden. Tegelijkertijd is er voor de uithuisplaatsing al veel voorgevallen, wat veel verdriet met zich meebrengt. Als jongere heb je de macht nog niet over wat er met je gaat gebeuren, wat een gevoel van machteloosheid, maar ook eenzaamheid veroorzaakt.

(contra)-indicaties

Hier volgen de indicaties en contra-indicaties voor deze module.

Indicaties

- Jongeren die het moeilijk hebben met de uithuisplaatsing.
- Jongeren die het moeilijk vinden om de uithuisplaatsing in perspectief te zien.
- Jongeren die de uithuisplaatsing als traumatisch ervaren.
- Jongeren die het moeilijk om hun plek te vinden op de leefgroep of in het pleeggezin.

- Jongeren die problemen ervaren met het uiten van hun emoties ten opzichte van ouders/verzorgers.

Contra-indicaties

- Jongeren die geen affiniteit hebben met het medium drama.
- Er is sprake van een vrijwillige uithuisplaatsing.
- Jongeren die geen problemen ondervinden door de uithuisplaatsing.
- Jongeren die op een tijdelijke crisisopvang verblijven.
- Jongeren die in een psychotische of ernstig depressieve toestand verkeren.
- Jongeren die een te hoge mate van angst hebben ten opzichte van het medium drama.
- Jongeren met een verstandelijke beperking.

Theoretische onderbouwing van de module

De module is gebaseerd op twee grote hoofdlijnen: rollenspel en verhalen. De module richt zich specifiek op deze aspecten, omdat rollenspelen en verhalen een zeer krachtig middel zijn door de symboliek die het bevat. De symbolische aspecten staan vaak voor een aspect in het eigen dagelijks leven, wat ervoor kan zorgen dat de connectie makkelijker gemaakt en geaccepteerd kan worden. Nieuwe inzichten kunnen daardoor ook sneller ontstaan.

Hier volgt de theoretische onderbouwing voor de verduidelijking van de methodieken die in de module worden beschreven.

Rol Theorie

Een rol is iets wat iemand speelt in zowel het dagelijks leven als in een theaterstuk. Vanaf de geboorte ontwikkelt het kind een rol. Dit rolrepertoire wordt meer uitgebreid naarmate het kind meer in contact komt met de buitenwereld. Allereerst heeft het kind de rol van dochter of zoon naar de ouders toe. Vervolgens breid dit zich uit naar 'vriend', 'student' of een andere sociale status die iemand inneemt. Het gebruik maken van rollenspel maakt het voor de cliënt mogelijk om te ervaren hoe het is om iemand anders te zijn. Dit is gerelateerd aan het proces van empathie en kan helpen in de manier waarop de cliënt anderen ziet en ervaart en ondersteunt eveneens bij het inzien van een andermans visie in een problematische situatie. De ontwikkeling van empathie als reactie op een rol kan bevorderend werken voor moeilijke relaties en empathie naar de ander toe (Jennings, 1993; Jones, 2007).

Iedereen heeft een 'rolsysteem' die op ieder moment gewijzigd kan worden. Door middel van rollenspel binnen de dramatherapie helpt de therapeut de cliënt om dieper in te gaan op dit systeem en kan er een rol gekozen worden die benadrukt gaat worden of die zich meer moet uiten. De stappen die in de methode van Landy worden genoemd zijn de volgende:

- 1) De rol bedenken
- 2) De rol een naam geven
- 3) De rol uitspelen en uitwerken
- 4) Ontdekken van kwaliteiten in bijrollen
- 5) Reflecteren op het rollenspel: het ontdekken van de kwaliteiten, functies en stijlen omtrent de rol

- 6) Het relateren van de fictieve rol aan het alledaagse leven
- 7) De rol integreren voor de creatie van een functioneel rolsysteem
- 8) Reflecteren op de rol van de cliënt en het effect die het gedrag op anderen heeft

Vaak komt de cliënt er achter dat er bepaalde overeenkomsten zijn tussen de gespeelde rol en het dagelijks leven. De cliënt identificeert zich met zijn fictieve karakter. Het is dan belangrijk dat de cliënt een ambivalentie vindt tussen de rol en het dagelijks leven. De cliënt moet de verschillen evenals de overeenkomsten begrijpen, zowel in de inhoud, het doel en de vormen waarin deze te zien zijn. Op deze manier is het voor de cliënt makkelijk om op een afstand te reflecteren op zichzelf/haarzelf en de rol die hij/zij speelt. (Landy, 2007)

Iedere rol is uniek, bevat zijn eigen kwaliteiten en eigenschappen en is gerelateerd aan andere rollen. De tegenrol is hierbij belangrijk. Voor een functioneel rolsysteem behoort men ook de tegenrol te kunnen spelen. De tegenrol is niet direct tegengesteld aan goed, maar kan ook de rol zijn van de moeder of broer. Een tegenrol moet bestaan, doordat je op die manier erkent dat er naast morele ook immorele kwaliteiten van de mens bestaan. Het laatste aspect die bij de rol en de tegenrol hoort, is die van de begeleider. In de meest basale vorm is de begeleider de therapeut, die de overgang van rol naar tegenrol mogelijk maakt en hierin de cliënt ondersteunt. Het rolgebruik is dus een belangrijk aspect, zo ook in het gebruik van verhalen. Zonder een rol bestaat er geen verhaal. Het verhaal is de buitenkant die de rol bevat (Landy, 2006).

Verhalen en metaforen

Werken met sprookjes is een rijke therapievorm binnen drama. Het verhaal wordt gebruikt als metafoor voor het leven van de cliënt. Een verhaal geeft vorm aan het leven (Tuender, 2010). Volgens Bettelheim vinden kinderen verhalen zo aantrekkelijk doordat het hen helpt om te gaan met problemen tijdens het opgroeien en het hen mogelijk maakt om deze psychologische problemen op te lossen (Bettelheim, 1976). Kinderen lijken de innerlijke gevechten van de hoofdpersonen te herkennen en kunnen hier zich dus mee identificeren. Vaak komt het in het verhaal voor dat de held of heldin niet wordt gewaardeerd. Zij gaan een lange en moeilijke reis tegemoet met onderweg veel helpers, maar ook obstakels. Uiteindelijk overwint de held of heldin wat symbool staat voor de overwinning door het kind (Bannister, 1997).

Wanneer er een trauma wordt behandeld zorgt het verhaal voor een bescherming. Het is makkelijker voor een kind om te vertellen over de eigen innerlijke wereld door middel van verhalen dan simpelweg gewoon aan het kind ernaar te vragen (Cattanach, 2002). Verhalen bieden inzicht en comfort. Daarnaast bieden ze aanmoediging voor het verder exploreren en uitdagen van onze angsten. Door de identificatie met personages durven wij deze angsten eerder onder ogen te zien (Gersie & King, 1990).

Wij leren van jongs af aan verhalen te vertellen door allereerst te luisteren naar gesprekken die o.a. ouders met elkaar voeren. De ouders zijn sleutelpersonen in dit proces en leren ons verhalen te vertellen en herinneringen uit te drukken. Door verhalen maak je betekenis en betekenis maken is een soort causale samenhang die gebruikt wordt om ervaringen te integreren, wanneer je begint na te denken over gebeurtenissen die jouw levensverhaal vormen. Het kunnen vertellen van een verhaal of een herinnering is van groot belang bij het

vormen van een identiteit, dit omdat het autobiografisch geheugen ondersteunt (MacLean, 2005; Gersie & King, 1990).

Gerdi Tuender onderscheidt vijf verschillende fasen in het gebruik van sprookjes binnen drama en psychodrama. In fase 1 begin je laagdrempelig door voor te lezen aan cliënten die veel weerstand hebben tegen spelen. In fase 2 wordt iemands lievelingssprookje uitgespeeld en in fase 3 en 4 wordt gewerkt aan het verbinden van de thema's uit het sprookje met eigen persoonlijke thema's. Het 'levensscript' wordt herschreven om de herinneringen minder pijnlijk te maken. In fase 5 wordt dit afgerond door het sprookje opnieuw uit te spelen, maar dan met een eigen einde. Door het uitspelen van lievelingssprookje komt de cliënt dicht bij zijn problematiek en bij de thema's van deze problematiek. De keus van het sprookje en de scène kunnen goede richting geven aan de diagnostiek (Tuender, 2010).

Inhoud van de module

Behandelvisie

Deze module sluit zich volledig aan bij de behandelvisie van LSG Rentray:

‘ Door jongeren te helpen, investeren wij ook in de leefbaarheid van de samenleving. Het is onze ambitie om bij deze kinderen en jongeren, waar mogelijk in samenwerking met hun ouders/verzorgers, een blijvend effect te bereiken op het gebied van veilig wonen, onderwijs, behoud van werk en participatie in een beschermend sociaal netwerk. ’

De hoofdthema's van deze module zijn verwerking en acceptatie. Verwerking betekent binnen deze module dat gebeurtenissen uit het verleden en specifiek de uithuisplaatsing en minder sterke emotionele lading krijgen. Acceptatie staat voor het accepteren van de situatie zoals het nu is, samen met de redenen waarom dit nu zo is. Veel jongeren die uit huis zijn geplaatst hebben een complexe problematiek. Deze module maakt de overgangsfase van thuis naar de nieuwe leefomgeving makkelijker en kan dus niet worden gezien als hoofdbehandeling, maar eerder als aanvullend op de hoofdbehandeling. De module wordt voor de start van de hoofdbehandeling ingezet.

Het is belangrijk dat jongeren die een moeilijke start maken ook alle kansen krijgen om deel te nemen aan de maatschappij. Daarom is het noodzakelijk dat ze niet met wrok of verdriet blijven rondlopen, maar dat er gelijk ondersteuning wordt aangeboden om met deze gevoelens en de gevolgen van de uithuisplaatsing om te gaan.

Creatief therapeutische werkwijze

In deze module zal er gebruikt worden gemaakt van de supportieve werkwijze (Smeijsters, 2003). Het proberen om te gaan met de problemen staat hierin centraal. Problemen die kunnen ontstaan door een uithuisplaatsing zijn: problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling, relaties met anderen kunnen moeilijk(er) verlopen en de jongere kan ook fysiek last krijgen van problemen: als slapeloosheid, vermoeidheid en concentratie. Door een gestructureerde opbouw van de sessies wordt getracht het trauma van de uithuisplaatsing te verwerken en te accepteren. De sessies zijn gericht op het verbeteren van de emotionele aanpassing, het exploreren van nieuwe gedachten en gevoelens en het bereiken van een nieuw emotioneel evenwicht door het onderzoeken van thema's.

Doelen

De hoofddoelen buiten het medium:

- De jongere wordt ondersteund in het verwerken van het trauma van de uithuisplaatsing.
- De jongere leert zijn emoties te uiten en hiermee om te gaan
- De jongere leert gevoelens tegenover de ouder(s) te uiten en ziet de relatie in een ander perspectief
- De jongere leert de uithuisplaatsing meer te accepteren

De hoofddoelen binnen het medium:

- De jongere leert via rollenspel zijn rolrepertoire uit te breiden
- De jongere leert verhalen te gebruiken als metaforen voor het dagelijks leven
- De jongere leert zijn emoties in het medium te uiten en hier vorm aan te geven
- De jongere leert met ondersteuning van de therapeut om equivalentie en ambivalentie in rollenspelen en verhalen te herkennen en kan een koppeling maken naar eigen thema's.

Tijdsduur

Voor iedere sessie staat een uur per week gepland. In totaal zal de module 12 weken in beslag nemen. Onderbrekingen door vakantie of ziekte zijn altijd mogelijk, maar daarna loopt de module gewoon door. Het prettigst voor zowel de jongere als de therapeut is dat de module zoveel mogelijk aan een stuk doorloopt. In bepaalde sessies wordt er gerefereerd naar een activiteit van eerdere sessies, daarom is het belangrijk dat dit niet te lang geleden is.

De laatste sessie duurt anderhalfuur. In deze sessie evalueren de therapeut en de jongere de laatste fase, maar wordt er ook gekeken naar het eindverslag wat de therapeut heeft geschreven.

Therapeut variabelen

Bij deze module is de therapeut altijd een dramatherapeut en hij heeft ervaring met het werken met rollenspel en verhalen en snapt de achtergronden van het gebruik van deze werkvormen. De therapeut dient tijdens deze individuele therapie consequent te zijn in het aanbieden van de werkvormen. Hij ondersteunt de jongere en geeft de vrijheid om zelf inbreng te hebben binnen de werkvormen. Evaluatie is een van de belangrijke punten binnen de sessies, daarom dient de therapeut dit veelvuldig met de jongere te doen. De evaluaties zorgen ervoor dat de jongere de volgende stappen kan zetten binnen het therapieproces.

Wanneer de therapeut naar eigen inzicht een werkvorm uit de module niet passend vindt, kan deze altijd aangepast worden zodat het meer aansluit bij de jongere.

Evaluatie

Deze module maakt veel gebruik van evaluatie. Er is allereerst de evaluatie aan het eind van elke sessie en een fase evaluatie. In de bijlagen staat een evaluatieformulier die de therapeut samen met de jongere invult. In het onderdeel uitvoering staat de evaluatie van de sessie beschreven in de sessie beschrijvingen.

In deze module wordt vooral met metaforen gewerkt. Deze metaforen zorgen voor een veilige distantie tussen werkelijkheid en fantasie. Het is belangrijk dat de jongere nadenkt over deze metaforen en connecties zoekt met de werkelijkheid. De therapeut ondersteunt de jongere hierin door gericht de sessies te evalueren. Uit de praktijk blijkt dat jongeren vaak bewust of onbewust al snappen wat een fictief personage of verhaal met de werkelijkheid te maken heeft. Het is daarom ook niet van belang om ieder detail uit een verhaal of ieder aspect van een personage te bevragen, zolang belangrijke thema's naar voren worden gebracht en uitgewerkt.

Voor het einde van de module schrijft de therapeut een eindverslag over de jongere en deze wordt in de laatste sessie besproken (bijlage 5).

Behandelfasen

Fase 1: Kennismaking

De jongere leert in 3 sessies de therapeut kennen en maakt kennis met het medium en de beoogde werkvorm.

Doelen voor deze fase

- De jongere maakt kennis met de therapeut.
- De jongere snapt waarom hij deelneemt aan deze module en wat het kan opleveren
- De jongere maakt kennis met het medium
- De jongere leert met verhalen te werken
- De jongere leert aan het einde van deze fase zelf een kort verhaal in scene te zetten.
- De fantasie van de jongere wordt geprikkeld en hij/zij kan daarmee aan de slag gaan
- De jongere leert om zijn eigen ideeën in te brengen en hulp te vragen wanneer dit nodig is.

Behandelstrategie

In de sessies vindt er een opbouw plaats in het gebruik van verhalen. Door te beginnen met simpele, fantasieprikkelende werkvormen wordt de jongere aangezet tot het gebruiken van verhalen om zich te kunnen uiten en om zelf later verhalen te kunnen maken. De therapeut kan bij deze werkvormen tips geven of meedoen wanneer de jongere dit nodig heeft. De sessies zijn in deze fase nog gestructureerd om de jongere te ondersteunen in het proces.

Therapeutische attitude

De therapeut is uitnodigend en open naar de jongere toe en geeft de mogelijkheid om de therapieruimte te onderzoeken. Er is ruimte om te vertellen over de gezinssituatie, de uithuisplaatsing en andere gebeurtenissen waar de jongere het moeilijk mee heeft. De therapeut maakt samen met de jongere een start bij het maken van verhalen. Dit wordt langzamerhand opgebouwd, zodat de jongere meer vertrouwen krijgt in zijn eigen creativiteit, gesteund door de therapeut.

Therapeutische interventies

In deze fase is het belangrijk dat de therapeut client-centered werkt, omdat dit voor de jongere noodzakelijk is om zich vrij te kunnen voelen en uiten in het medium. Mijn inziens draait deze fase om de jongere, want het is belangrijk dat hij zich op z'n gemak voelt. Het kan zijn dat de jongere nog geen ervaring heeft met het medium en dat de therapeut hier ondersteunend in moet zijn door het aandragen van ideeën bij de werkvormen of door het doen van aanpassingen in de werkvorm. Hierdoor kan de cliënt beter met de werkvorm omgaan.

Het is belangrijk dat de therapeut de sessies in deze fase zoveel mogelijk structureert om de jongere richting te geven en om de drempel naar het gebruik van het medium te verlagen. Aan het eind van deze fase evalueert de therapeut samen met de cliënt het verloop van de fase en de dingen waar de cliënt tegenaan loopt. Deze evaluatie is belangrijk om aan te geven dat er een volgende fase van start zal gaan en dat het eerste deel van de module is afgesloten.

Sessie 1

Doelen voor deze sessie

- De jongere maakt kennis met de therapeut.
- De jongere snapt waarom hij deelneemt aan deze module en wat het kan opleveren
- De jongere maakt kennis met het medium.
- De jongere leert te associëren om de fantasie te prikkelen.
- De jongere luistert naar een verhaal en speelt deze zo mogelijk uit.

Planning

1. Inleiding in de module (8 minuten)
2. Mogelijkheid om de therapieruimte te verkennen (7 minuten)
3. Warming-up (10 minuten)
4. Hoofdwervorm (25 minuten)
5. Opruimen (5 minuten)
6. Evalueren (5 minuten)

Activiteiten

Inleiding in de module

De therapeut vertelt in het kort waarom de jongere hier is en wat er tijdens de komende 12 sessies zal gaan gebeuren. De therapeut vraagt of de jongere iets over zichzelf wilt vertellen. Wanneer dit moeilijk op gang komt, kan de therapeut zelf een aantal vragen stellen of de therapeut vertelt om te beginnen iets over zichzelf. Informatie over het prive leven van de therapeut moet beperkt blijven, het gaat tenslotte om de jongere.

Mogelijkheid om de therapieruimte te verkennen

De therapeut geeft de mogelijkheid om de therapieruimte te verkennen. Dit kan de jongere alleen doen of met de therapeut samen.

Warming-up: Associëren

De therapeut heeft een bal en noemt een woord. De bedoeling is dat er de jongere een woord noemt die hij of zij met het genoemde woord associeert. Zo ontstaat er een woordenketting. Het is belangrijk bij dit spel om niet al te veel na te denken en te roepen wat in je opkomt. Ondertussen kan de bal worden overgegooid op verschillende manieren. Probeer hier samen met de jongere variatie in te brengen. Begin een nieuw woord wanneer dit nodig is.

Hoofdwervorm: Een verhaal voorlezen en uitspelen

De therapeut leest een verhaal voor. Deze mag de jongere van te voren zelf kiezen. Als het verhaal in een boek staat, wordt het daaruit voorgelezen of het verhaal kan worden opgezocht via het internet. Na afloop wordt dit verhaal besproken betreft wat de jongere van dit verhaal vond, met welk karakter de jongere het meest affiniteit had en waarom. De therapeut vraagt de jongere om samen het sprookje non verbaal uit te spelen. De focus ligt hierdoor meer op de bewegingen en het prikkelen van de fantasie. De therapeut heeft dan ook zicht op hoe de jongere zich uit en of er sprake is van embodiment. De rollen worden verdeeld. Doordat dit individuele therapie is, is het vaak zo dat de therapeut meerdere rollen op zich neemt om het verhaal compleet te maken.

Evaluatie

De therapeut evalueert kort samen met de jongere het verloop van de sessie. Aspecten die in de evaluatie aan bod komen:

- Kennismaking met drama
- De gebruikte werkvormen
- Verwachtingen komende sessies (Repelsteeltje verwijderen? Meer open laten?)

Sessie 2

Doelen voor deze sessie

- De jongere maakt kennis met het medium.
- De jongere leert een verhaal door te werken
- De jongere kan zelf een rol kiezen en onderzoeken
- De jongere kan met hulpmiddelen zelf een verhaal maken

Planning

1. Binnenkomst/Bespreking planning (5 minuten)
2. Warming-up (10 minuten)
3. Hoofdactiviteit (35 minuten)
4. Opruimen (5 minuten)
5. Evalueren (5 minuten)

Activiteiten

Warming-up: Woorden vormen een verhaal

De therapeut heeft een stapel kaartjes (zie bijlage 3). Op deze kaartjes staan allemaal woorden geschreven. De kaartjes worden omgekeerd op tafel gelegd. De jongere draait de kaartjes stuk

voor stuk om en maakt een verhaal door de woorden te gebruiken. Een kaartje mag pas worden omgedraaid als een zin is gemaakt aan de hand van het voorgaande kaartje.

Hoofdwervorm: Het favoriete verhaal

De therapeut herhaalt met de cliënt het verhaal van de afgelopen keer, door het nogmaals voor te lezen of kort samen te vatten. De cliënt mag een rol kiezen en een scene die hij graag zou willen spelen. De jongere gaat de rol proberen te onderzoeken door lichamelijk aan te voelen wat het beste past bij de gekozen rol.

Vraag de jongere om door de ruimte te lopen en het volgende te doen:

- Bedenk een manier van lopen die bij het karakter past
- Op welke manier houdt het karakter z'n armen, benen en hoofd?
- Wat doet het karakter wanneer hij/zij boos/blij/verdrietig/bang is?
- Vraag de jongere een geluid te maken wanneer hij/zij die behoefte voelt.

Op deze wijze ontstaat er een rol door de rol te 'voelen'. Wanneer de jongere hier klaar voor is kan het nodige decor worden opgezet en kan de scene worden uitgespeeld. Vraag de jongere de rol op verschillende manieren te spelen en bekijk samen wat het beste voelt voor de jongere.

Evaluatie

De therapeut evalueert kort samen met de jongere het verloop van de sessie. Aspecten die in de evaluatie aan bod komen:

- De gebruikte werkvormen
- Het gevoel dat ontstaat bij het spelen van een personage
- Het spelen van een verhaal

Sessie 3

Doelen voor deze sessie

- De jongere is in staat om eigen ideeën in te brengen
- De jongere is in staat een eigen verhaal te maken
- De jongere is in staat om met een verhaal te werken

Planning

1. Binnenkomst/Bespreking planning (5 minuten)
2. Warming-up (10 minuten)
3. Hoofdactiviteit (30 minuten)
5. Opruimen (5 minuten)
6. Fase evaluatie (10 minuten)

Activiteiten

Warming-up: Geleide fantasie

De therapeut leest een verhaal voor (zie bijlage 4). De bedoeling is dat de jongere de acties in het verhaal 'uitvoert' en het non verbaal naspeelt. Binnen deze werkvorm gaat het er om dat de jongere met het lichaam bezig is en de acties in het verhaal ervaart. Vraag de jongere

geluid te maken die passen bij het verhaal. Op deze manier wordt er al geofend met de stem en emoties. Dit komt van pas bij latere werkvormen in de sessies.

Hoofdwerkvorm: Een verhaal afmaken

De therapeut vertelt een kort verhaal. Het verhaal gaat over een jongen of meisje die het thuis niet goed heeft bij zijn/haar ouders. De ouders hebben altijd ruzie of zijn bijna nooit thuis. Op een dag besluit hij/zij weg te lopen en maakt allerlei avonturen mee...

De therapeut vraagt de jongere om het verhaal verder af te maken. Het verhaal wordt gespeeld op een door de jongere gekozen manier met bijvoorbeeld poppen, maskers of door het zelf te spelen. Het gebruik maken van een werkvorm waarin de jongere een verhaal moet afmaken, laat vaak de relaties zien die de jongere met anderen heeft en hoe deze relaties er op dit moment uit zien.

Evaluatie

In bijlage 1 staat een evaluatieformulier bij het afsluiten van de eerste fase. Vul deze samen met de jongere in. Belangrijk is dat er benadrukt wordt dat er een nieuwe fase gaat starten.

Daarnaast wordt besproken :

- De manier waarop de jongere de sessie heeft ervaren
- Wat de jongere van het zelf afgemaakte verhaal vond
- Welke gevoelens het vertellen van het verhaal oproept

Fase 2: Acceptatie en verwerking

De jongere wordt zich in 6 sessies bewust van de reden van de uithuisplaatsing en kan dit langzamerhand een plekje geven. Daarnaast kan de jongere de gevoelens die hij/zij tegenover de ouders heeft herkennen en uitspreken.

Doelen voor deze fase

- De jongere leert verhalen te gebruiken als metaforen voor de verwerking van de traumatische ervaring.
- De jongere leert emoties te herkennen die hij/zij ten opzichte van de ouder/verzorger heeft en leert deze te uiten
- De jongere leert te begrijpen waarom de uithuisplaatsing heeft plaatsgevonden.
- De jongere leert zich verplaatsen in de positie van de ander en krijgt een beeld van hoe anderen in de situatie staan.

Behandelstrategie

In deze fase staat het werken aan de traumatische ervaring centraal. Voor veel jongeren wordt de uithuisplaatsing gezien als iets vreselijks en het zorgt voor een enorme verandering van omgeving. Door het gebruik van metaforen binnen verhalen kan de jongere zich uiten en de negatieve emoties een plek geven. Tijdens deze fase zal er ook aandacht worden besteed aan de relatie die de jongere heeft met de ouder. Er wordt gekozen voor een perspectiefwisseling met de ouder, omdat dit de jongere kan ondersteunen bij het begrijpen van de ander. En het is een ondersteuning in het proces van de verwerking.

Therapeutische attitude

De therapeut is in deze fase uitnodigend en inzicht gevend en nodigt de jongere uit om verder te werken met verhalen en om dieper het proces in te gaan. De jongere wordt geconfronteerd met metaforen uit verhalen die in verband staan met het eigen leven. De therapeut is empathisch naar de jongere toe en blokkeert hem niet wanneer de jongere een werkvorm of een verhaal binnen een werkvorm uit eigen initiatief verandert, maar is hierin meegaand en ondersteunend.

Therapeutische interventies

Dit is een fase die als heftig kan worden ervaren. Ook in deze fase is het belangrijk om de sessies voor te structureren, maar wanneer de werkvorm afwijkt doordat de jongere iets anders wilt, kan de therapeut het beste hierin meegaan. Daarnaast is een goede nabespreking belangrijk. Er komen in de fase veel gevoelens los en er wordt o.a. gesproken over de band met de ouders. Een jongere kan in deze fase door rolomkering, het gebruik van metaforen en het uitspelen of maken van verhalen veel emoties ervaren, waardoor een goede nabespreking van belang is. Deze nabespreking vindt aan het eind van de sessie plaats en wanneer hier behoefte aan is kan er in de volgende sessie nogmaals teruggekeken worden op de afgelopen sessie.

Sessie 4

Doelen voor deze sessie

- De jongere kan over de uithuisplaatsing praten en de gevoelens die dit oproept verwerken aan de hand van het verhaal
- De jongere leert via oefening met emoties te spelen
- De jongere maakt gebruik van een verhaal met herkenbare kenmerken

Planning

1. Binnenkomst/Bespreking planning (5 minuten)
2. Warming-up (10 minuten)
3. Hoofdactiviteit (35 minuten)
5. Opruimen (5 minuten)
6. Evaluatie (5 minuten)

Activiteiten

Warming-up: Emotie vergoten

Om de beurt verzinnen de therapeut en de jongere een zin. Deze zin kan neutraal zijn of direct iets met een emotie te maken hebben. Om de beurt wordt de zin overgespeeld en wordt de emotie steeds groter gemaakt tot deze niet meer groter kan. De focus ligt op de emotie, dus wanneer het lastig is voor de jongere om een zin en een emotie te koppelen, is het ook mogelijk om geluiden te maken. Begin met de basisemoties: blij, boos, bang en verdrietig en probeer deze later uit te breiden naar varianten als: verlegen, irritatie en arrogant.

Hoofdwervorm: Hans en Grietje

Hans en Grietje is een verhaal dat realistisch begint. De ouders zijn arm en Hans en Grietje zijn bang dat zij zullen worden achterlaten en sterven van de honger. Kinderen zijn vaak bang om achter gelaten te worden en proberen altijd weer terug te keren naar het vorige punt. Maar uiteindelijk lost het niks op en moet er vooruit worden gekeken. Dit gebeurt ook in Hans en Grietje: bij terugkomst zijn ze nog steeds arm. Wanneer zij weer worden achtergelaten in het bos, vinden ze de weg niet meer terug, wat ervoor zorgt dat ze een andere weg moet kiezen. Tijdens hun reis komen ze een obstakel tegen (de heks), die ze overwinnen, waardoor ze weer terug naar huis kunnen keren (Bettelheim, 1976). Dit verhaal bevat veel symboliek gerelateerd aan de ouder-kind relatie en het vermogen om zelf door te kunnen gaan. Vanwege de raakvlakken met de doelgroep, wordt dit verhaal specifiek gekozen in deze module. De therapeut vraagt de jongere het verhaal voor te lezen (zie bijlage 4). De jongere mag vervolgens de rollen verdelen en samen met de therapeut het decor opbouwen. Samen wordt het verhaal uitgespeeld. Laat de jongere vrij in het opzetten van het verhaal. Wanneer er twijfels ontstaan over de opzet of de volgorde kan het verhaal even worden stilgezet en besproken worden.

Evaluatie

De therapeut evalueert kort samen met de jongere het verloop van de sessie. Aspecten die in de evaluatie aan bod komen:

- Het verhaal en overeenkomstige kenmerken
- De gevoelens die het verhaal oproept
- De ouder(s) van de jongere
- Gevoelens over de uithuisplaatsing

Sessie 5

Doelen voor deze sessie

- De jongere gebruikt metaforen binnen een verhaal
- De jongere oefent met het uiten van emoties door middel van een activiteit
- De jongere leert kort te reflecteren op een verhaal

Planning

1. Binnenkomst/Bespreking planning (5 minuten)
2. Warming-up (10 minuten)
3. Hoofdactiviteit (35 minuten)
5. Opruimen (5 minuten)
6. Evaluatie (5 minuten)

Activiteiten

Warming-up: Zwaardvechten met emoties

De therapeut en de jongere nemen allebei een kunststof zwaard en een schild en de therapeut roept om de beurt een emotie die in het zwaardgevecht wordt gebruikt. Speek van te voren

met de jongere af dat je elkaar geen pijn doet. Wanneer de jongere niet goed met het materiaal om kan gaan, stel voor om een kussengevecht te houden.

Hoofdwervorm: Vertel een verhaal

De therapeut vraagt de jongere om een verhaal te vertellen. Het maakt niet uit wat voor verhaal het is. Het kan een waargebeurd verhaal zijn, een herinnering of een verhaal wat ooit verteld is op school of door de ouder. Het verhaal behoort wel aan de volgende voorwaarden te voldoen:

- Het verhaal bevat minimaal 1 personage
- Het verhaal bevat maximaal 3 personages
- Elk personage heeft een eigen achtergrond

De jongere heeft de vrijheid om het verhaal op zijn eigen manier te vertellen: zelf uitspelen, poppenspel of tekeningen. Het gaat erom dat de jongere zich comfortabel voelt tijdens het vertellen en binnen het verhaal zijn emoties kan uiten. De therapeut is begeleidend hierin en ondersteunt de jongere. Kijk aan de hand van het verhaal samen met de jongere naar connecties met het dagelijks leven. De connecties kunnen te vinden zijn door de personages, het verhaal of een enkele gebeurtenis.

Evaluatie

De therapeut evalueert kort samen met de jongere het verloop van de sessie. Aspecten die in de evaluatie aan bod komen:

- Het gekozen verhaal
- Gevoelens ten opzichte van de ouders
- Het uiten van emoties

Sessie 6

Doelen voor deze sessie

- De jongere leert via een rol te reflecteren op het eigen doen en laten
- De jongere onderzoekt de rol en zet de rol in perspectief
- De jongere maakt gebruik van metaforen en maakt een verbinding met het dagelijks leven

Planning

1. Binnenkomst/Bespreking planning (5 minuten)
2. Warming-up (10 minuten)
3. Hoofdactiviteit (30 minuten)
5. Opruimen (5 minuten)
6. Tussenevaluatie (10 minuten)

Activiteiten

Warming-up: Improvisatie

De therapeut heeft een stapel kaartjes (zie bijlage 6). Op deze kaartjes staan opdrachten, gedragingen of emoties beschreven. Zowel de therapeut als de jongere laten niet zien wat zij hebben getrokken. De situatie speelt zich af op een bankje in het park. Door middel van de

kaartjes ontstaat er een geïmproviseerd gesprek. De jongere mag in z'n handen klappen wanneer er nieuwe kaartjes moeten worden getrokken.

Hoofdwervorm: Een dag uit het leven van..

De jongere verzint een personage. De bedoeling is dat de jongere de regisseur is over een dag van het leven van het personage dat er gespeeld wordt. De jongere mag de therapeut bijrollen geven en deze veranderen wanneer nodig. De jongere verzint een personage aan de hand van de volgende stappen van de rolmethode van Landy (2007):

- 1) Verzin de rol
- 2) Bedenk een naam voor de rol
- 3) Probeer de rol uit/speel de rol
- 4) Onderzoek de mogelijke kwaliteiten van bijrollen

Dit zijn de eerste stappen tijdens het spelen. Het is belangrijk dat de jongere de rol niet zijn eigen naam geeft. Daardoor kan de rol te dichtbij komen. Het is van belang om in dit geval met distantie te werken, zodat de jongere de ambivalentie met de rol kan ontdekken.

Evaluatie: Rol methode

De laatste stappen van de rolmethode betreft de reflectie op de rol.

- 5) Reflecteer op de gespeelde rol: wat zijn de kwaliteiten en functies van de rol en bijrollen?
- 6) Vraag naar de relatie van de rol met het dagelijks leven

De bedoeling is dat de nieuwe rol kan worden geïntegreerd in het rolsysteem van de jongere. De jongere leert als het ware reflecteren op een rol op afstand. Deze rol staat in contact met het dagelijks leven. Wanneer dit verband wordt gezien is het makkelijker voor de jongere om te reflecteren op het eigen doen en laten. Andere aspecten die aan bod kunnen komen:

- Wat de rol naar boven brengt
- De eigen rollen die je hebt in het dagelijks leven
- Welke rol de ouders en verzorgers op dit moment spelen

Tussenevaluatie

Voor de tussenevaluatie is geen formulier beschikbaar. In de tussenevaluatie zit je op de helft van de hoofdfase. Kijk met de jongere naar het verloop van de vorige sessies en wat de jongere denkt geleerd te hebben en wat hij nog zou willen leren. Zijn er werkvormen die te zwaar of te moeilijk zijn? Zijn er werkvormen die wel goed gaan en waar de jongeren nog meer mee wil doen? Benoem als therapeut de positieve dingen die je ziet en waar de mogelijkheden voor de jongere zelf liggen.

Sessie 7

Doelen voor deze sessie

- De jongere breidt het rolrepertoire uit door een tegenovergestelde rol te spelen
- De jongere kijkt vanuit het perspectief van de ander
- De jongere leert om te gaan met improvisatie
- De jongere maakt gebruik van de metaforen binnen het verhaal

Planning

1. Binnenkomst/Bespreking planning (5 minuten)
2. Warming-up (10 minuten)
3. Hoofdactiviteit (35 minuten)
5. Opruimen (5 minuten)
6. Evaluatie (5 minuten)

Activiteiten

Warming-up: Improvisatie

De jongere en de therapeut bevinden zich in de therapieruimte. Aan de hand van een enkele zin of object begint de improvisatie. De bedoeling is dat er een kort spel ontstaat die gebaseerd is op een inspiratiebron. De jongere klapt in de handen wanneer het tijd is voor een nieuwe situatie.

Hoofdwervorm: Hans en Grietje

De therapeut vraagt de jongere naar het verhaal van een aantal sessies geleden. De therapeut vraagt naar hoe het ook alweer voelde om dit verhaal te spelen en welke rol de jongere had gekozen en waarom. De therapeut vraagt de jongere de rol te spelen die tegengesteld staat aan de eerst gekozen rol en daarbij de scènes te kiezen die de jongere het meest bij is gebleven. Het spelen van de tegengestelde rol is een manier om het rolrepertoire uit te breiden en om een voorstelling te kunnen maken van wat de ander denkt en voelt. Vaak is de tegengestelde rol, een rol die de jongere moeilijk begrijpt of kan accepteren. Kies als therapeut de rol die de jongere in de eerdere sessies had gekozen. Op deze manier kan de jongere de rol letterlijk van een andere kant bekijken.

Evaluatie

De therapeut evalueert kort samen met de jongere op het verloop van de sessie. Aspecten die in de evaluatie aan bod komen:

- Het spelen van de tegenovergestelde rol
- Hoe het is om de favoriete rol te zien door de ogen van de tegengestelde rol
- Aan wie de tegenovergestelde rol doet denken en hoe het voelde om deze te spelen
- In welke rollen de ouder(s) en verzorgers zich bevinden
- De motieven van de ouders binnen het verhaal om Hans en Grietje achter te laten en dit verbinden met de werkelijkheid

Sessie 8

Doelen voor deze sessie

- De jongere kan binnen spel in het moment reageren
- De jongere gebruikt het lievelings verhaal als metafoor
- De jongere neemt de leiding en ontdenkt thema's binnen het verhaal

Planning

1. Binnenkomst/Bespreking planning (5 minuten)
2. Warming-up (10 minuten)

3. Hoofdactiviteit (35 minuten)
5. Opruimen (5 minuten)
6. Evaluatie (5 minuten)

Activiteiten

Warming-up: De begroeting op straat

De jongere en de therapeut geven elkaar een woord. Dit kan een karaktertrek zijn of een woord wat in het gesprek moet voorkomen. De jongere en de therapeut spelen dat ze elkaar tegen komen op straat en verwerken de gegeven woorden. Nadat het gesprek is afgelopen wordt er afscheid genomen en wordt er overgegaan naar het volgende woord.

Hoofdwervorm: Het lievelingsverhaal

De therapeut vraagt de jongere om zijn lievelings verhaal te vertellen. Iedereen heeft een verhaal wat hem of haar altijd is bijgebleven en onbewust identificeren wij ons met een personage uit het verhaal. De jongere mag het verhaal zelf regisseren en neerzetten. De therapeut ondersteunt hierin waar het nodig is. Het verhaal hoeft niet gelijk te zijn aan de 'echte' versie.

Evaluatie

De therapeut evalueert kort samen met de jongere het verloop van de sessie. Aspecten die in de evaluatie aan bod komen:

- Nadenken over de betekenis van het verhaal
- Welke raakvlakken het verhaal heeft met het echte leven
- De mogelijkheid tot het regisseren van een verhaal en hoe dit in perspectief staat met de controle van je eigen leven, waaronder de uithuisplaatsing en de emoties die worden ervaart.

Sessie 9

Doelen voor deze sessie

- De jongere breidt het rolrepertoire uit
- De jongere diept de gevonden thema's uit en ontdekt wat voor hem/haar belangrijk is
- De jongere leert de uithuisplaatsing in perspectief te zetten
- De jongere gebruikt metaforen voor het achterhalen van betekennissen van de thema's

Planning

1. Binnenkomst/Bespreking planning (5 minuten)
2. Warming-up (5 minuten)
3. Hoofdactiviteit (35 minuten)
5. Opruimen (5 minuten)
6. Fase evaluatie (10 minuten)

Activiteiten

Warming-up: Balspel

Een korte warming-up. De jongere en therapeut gooien samen een bal over en proberen hier door middel van goede concentratie steeds een bal erbij te doen. Stop wanneer de limiet bereikt is. Het is goed mogelijk om zelf in te schatten wanneer er te veel ballen in het spel zijn.

Hoofdwervorm: Een diepere betekenis

De therapeut vraagt een betekenisvolle scène te kiezen uit het verhaal van vorige week. Samen wordt er gekeken naar de diepere betekenis van deze scène. Enkele dingen die kunnen worden besproken:

- Met welk karakter uit deze scene identificeer jij je het meest?
- Aan wie doen de andere karakters je denken?
- Welk moment uit de scene is voor jou het belangrijkste?
- Wat denk je dat deze scene voor jou betekent?

Vraag de jongere de scène op welke manier dan ook aan te passen. Dit kan door de scène een ander einde te geven, of door de personages iets anders te laten doen of zeggen. De aanpassing kan op allerlei manieren plaatsvinden. Vraag naar de keuzes die de jongere maakt en probeer samen de betekenis te onderzoeken van die keuzes. Door veranderingen aan te passen, kan een scène een ander gevoel of een ander inzicht geven. Verander desnoods waar nodig de scène nog een aantal keer.

Evaluatie

In bijlage 1 is het fase evaluatie formulier te vinden. Vul deze samen met de jongere in. Geef duidelijk aan dat er over wordt gegaan op de afsluitingsfase.

Fase 3: Afsluiting

De jongere werkt samen met de therapeut in 3 sessies naar de afsluiting van de therapie toe. De therapeut en de jongere kijken terug op wat de jongere heeft geleerd.

Doelen voor deze fase

- De jongere leert te reflecteren op de eigen ontwikkeling.
- De jongere leert de uithuisplaatsing te accepteren en kan het een plekje geven.
- De jongere leert de band met de ouder/verzorger in perspectief te zien
- De jongere leert emoties te uiten over de situatie

Behandelstrategie

In deze fase staat de afsluiting centraal. Het is belangrijk om terug te kijken op de ontwikkeling, waar de jongere zelf nog aan wil werken en wat er al bereikt is. Door goed te evalueren kan de jongere de situatie meer accepteren, de gebeurtenissen verwerken en het contact met de ouder(s) onderhouden. De jongere kan tot deze acceptatie komen door de situatie vanuit verschillende perspectieven te bekijken en door nieuwe doelen te stellen voor zichzelf buiten de therapie, zodat er meer zicht is op de toekomst.

Therapeutische attitude

In deze fase is de therapeut inzichtgevend, empathisch en structurerend. Het is belangrijk dat de therapeut de therapiesessies goed afsluit zodat de jongere verder kan met het proces buiten de therapie om. De therapeut blijft de cliënt hier ondersteunen en geeft gehoor aan emoties die spelen en reageert hier meelevend op.

Therapeutische interventies

In deze fase structureert de therapeut vooral de evaluaties. Binnen de werkvormen wordt de jongere vrijgelaten door het hebben van eigen inbreng en het kiezen van de eigen verhalen. Het thema afsluiting, maar ook acceptatie, verwerking en het aangaan van nieuwe uitdagingen staan centraal binnen deze fase. De therapeut zorgt er dus wel voor dat de werkvormen nog zullen aansluiten bij deze thema's en kan binnen de werkvorm zelf interventies plegen door het verhaal een andere twist te geven en de reactie van de jongere hierop te peilen. In de allerlaatste sessie staat het beëindigen van de therapie centraal en het verdergaan met nieuwe doelen.

Sessie 10

Doelen voor deze sessie

- De jongere improviseert en gebruikt de thema's die aan bod zijn gekomen
- De jongere kan zijn/haar emoties uiten over de thema's
- De jongere kan reflecteren op de thema's
- De jongere weet wat hij/zij het liefst wilt veranderen aan de thema's

Planning

1. Binnenkomst/Bespreking planning (5 minuten)
2. Warming-up (5 minuten)
3. Hoofdactiviteit (40 minuten)
5. Opruimen (5 minuten)
6. Evaluatie (5 minuten)

Activiteiten

Warming-up: Emotie lopen

De therapeut vraagt de jongere om door de ruimte te lopen en om verschillende emoties uit te beelden. De emotie wordt tijdens het lopen steeds groter. Wanneer de therapeut in de handen klapt roept de jongere het eerste wat in hem/haar opkomt in de emotie.

Hoofdwerkvorm: Thema's herschrijven

De jongere en therapeut kijken samen naar de thema's die de afgelopen weken zijn verschenen. De thema's worden langs gegaan en uitgespeeld door middel van een eigen bedachte scène. De bedoeling is dat er uit deze scène weer een nieuwe scene ontstaat, als een reactie. Bedenk samen met de jongere wat het gevolg kan zijn of hoe het juist anders zou kunnen. De jongere onderzoekt samen met de therapeut welk verband er bestaat tussen de scènes en de thema's. Wat wil de jongere veranderen? Wijs als therapeut op verbanden en symboliek in het spel.

Evaluatie

De therapeut evalueert kort samen met de jongere het verloop van de sessie. Aspecten die in de evaluatie aan bod komen:

- Hoe de jongere de veranderingen in werking wilt zetten
- Wat er geleerd is van de ervaren emoties
- Welk thema is blijven liggen en waar in de laatste sessies aan gewerkt moet worden
- Gevoelens over de uithuisplaatsing

Sessie 11

Doelen voor deze sessie

- De jongere werkt met de thema's die nog zijn blijven liggen
- De jongere herschrijft eigen scènes en verbindt deze met het dagelijks leven
- De jongere reflecteert op de eigen doorgemaakte veranderingen

Planning

1. Binnenkomst/Bespreking planning (5 minuten)
2. Warming-up (10 minuten)
3. Hoofdactiviteit (35 minuten)
5. Opruimen (5 minuten)
6. Evaluatie (5 minuten)

Activiteiten

Warming-up: Een eigen activiteit

De jongere kiest een warming-up uit de voorgaande sessies die hij/zij nog een keer zou willen doen.

Hoofdwervorm: Wat is er nog over?

De jongere en de therapeut bespreken wat er nog is blijven liggen in de sessies en waar de jongere in deze sessie mee aan de slag kan gaan. Vraag aan de jongere welke thema's er nog spelen en deze in scène te zetten. Vraag de jongere vervolgens deze scène naar eigen behoeven te herschrijven.

Evaluatie

De therapeut evalueert kort samen met de jongere het verloop van de sessie. Aspecten die in de evaluatie aan bod komen:

- De besproken thema's
- De laatste sessie
- Hoe de jongere verder gaat na de therapie

Sessie 12

Doelen voor deze sessie

- De jongere is in staat om te reflecteren op de eigen ontwikkeling
- De jongere heeft de uithuisplaatsing een plekje kunnen geven

- De jongere kan de emoties tegenover de ouder(s)/verzorgers uiten en in perspectief zien
- De jongere sluit de therapie af met een eigen einde
- De jongere neemt afscheid van de therapeut

Planning (1,5 uur)

1. Binnenkomst/Bespreking planning (5 minuten)
2. Warming-up (10 minuten)
3. Hoofdactiviteit (40 minuten)
5. Opruimen (5 minuten)
6. Evaluatie (30 minuten)

Activiteiten

Warming-up: Eigen keuze

De jongere mag de laatste keer zelf een warming-up kiezen. Dit kan iets zijn wat al eerder is gedaan of iets wat de jongere zelf leuk vindt.

Hoofdwerkvorm: Een eigen einde

De jongere speelt nogmaals zijn lievelingsverhaal. Het decor wordt opgebouwd en de rollen worden weer verdeeld door de jongere. De bedoeling is dat de jongere het verhaal een eigen, bevredigend einde geeft. Het geven van een eigen einde aan een verhaal zorgt voor afscheid, afsluiting en een nieuw begin.

Eindevaluatie en afscheid

In bijlage 1 staat het evaluatieformulier voor de laatste fase. De therapeut heeft voor deze sessie naast het formulier ook een eindverslag geschreven. Dit eindverslag wordt door de jongere gelezen en samen doorgenomen.

Nawoord

Deze module is gericht op een stukje verwerking en acceptatie van een uithuisplaatsing waar binnen de residentiële jeugdzorg (nog) niet veel mee gebeurt. Een uithuisplaatsing is vaak een heftige periode en het is belangrijk dat de omgeving dit goed opvangt. Met het schrijven van deze module heb ik geprobeerd dit op te pakken en te ondersteunen. De ervaringen met de doelgroep in het therapiestagejaar hebben hier enorm aan bij kunnen dragen. Ik heb deze complexe doelgroep goed leren kennen in deze periode en ik heb uiteindelijk een methode kunnen vinden die voor mij prettig was om te gebruiken bij deze doelgroep.

Mijn dank gaat uit naar de jongeren die ik therapie heb mogen geven tijdens mijn stage. Door hun eerlijkheid, kracht en vertrouwen zijn zij mijn inspiratie geworden. Ook de sessies uit de module zijn gebaseerd op ervaringen en werkvormen die ik gebruikt hebt bij het werken met deze jongeren. Ik hoop dat de gebruiker dit als een waardevolle module ziet en de jongeren hiermee een extra steun in de rug kan geven.

Cyriara van Broekhoven

Bijlage 1: Evaluatieformulieren fasen

Evaluatie Fase 1

Verloop sessies:

Doelstellingen binnen het medium:

Doelstellingen buiten het medium:

Te behalen doelen in de volgende fase:

Ruimte voor verdere opmerkingen:

Evaluatie Fase 2

Verloop sessies:

Doelstellingen binnen het medium:

Doelstellingen buiten het medium:

Opgedane leermomenten en ervaringen volgens de therapeut:

Opgedane leermomenten en ervaringen volgens de jongere:

Thema's die naar voren zijn gekomen:

Te behalen doelstellingen voor de afsluitingsfase:

Ruimte voor opmerkingen:

Evaluatie Fase 3

Verloop sessies:

Behaalde doelstellingen binnen het medium:

Behaalde doelstellingen buiten het medium:

Opgedane leermomenten en ervaringen volgens de therapeut:

Opgedane leermomenten en ervaringen volgens de jongere:

Doelen waarmee de jongere in de toekomst mee gaat werken:

Ruimte voor opmerkingen:

Bijlage 2: Warming-up sessie 2

Uitglijden	Heks	Konijn
Microfoon	Tent	Camping
Oog	Paprika	Water
Modder	Vuur	Emmer
Kameel	Trui	Stofzuiger
Appel	President	Fototoestel
Krijtje	Huiswerk	Gitaar
Rot	Blij	Snurken
Zwembad	Beer	Bloemetje
Disco	Juf	Hut
Televisie	Boos	Zakenman
Geel	Aapje	Horloge
Honkbal	Rood	Schreeuwen
Kerstballen	Giechelen	Kanarie
Knuffel	Voetbal	Verdriet

Bijlage 3: Geleide fantasie

Het verhaal gaat dat de jongere zich klaarmaakt voor een tocht door de bergen en een zware rugzak op zijn schouders hijst. Er is enorme kracht in de bovenbenen nodig om de grond weg te duwen en behoedzaam tegen de berg omhoog te lopen.

Je loopt nu over een heel smal paadje langs een ravijn. Heel voorzichtig, voetje voor voetje, wring je je om rotspunten, onder boomstronken en over obstakels. Eindelijk boven op een kleine bergwei kun je de rugzak afdoen om even uit te rusten. Je zit nog geen twee tellen of je wordt aangevallen door een kolonie meeuwen. De meeuwen storten zich krijsend boven op je; je blijkt te dicht bij hun nestjes te zitten. Met krachtige en snelle bewegingen probeer je ze van het lijf te houden. Je moet veel springen en draaien om ook je rug te dekken. Tot overmaat van ramp word je vanaf de grond aangevallen door een legertje rode mieren die in je broekspijpen kruipen en bijten. Stampen, schoppen, slaan, draaien en springen. Als de wiedeweerga zoek je dekking. Heel voorzichtig dep je je wonden met een watje en wat anti-muggen-lotion, want je hebt niet beter. Heel licht aanraken en niet vegen, want ai ai ai wat doet dat zeer.

Om verder te kunnen moet je nu eerst een ravijn passeren. Met een handige worp gooi je 'n touw met een lus om een boomstronk aan de overkant. Je bindt het touw aan deze kant goed vast. Heel voorzichtig, voetje voor voetje, maar uiterst zelfverzekerd glijd je over het touw naar de andere kant. Je maakt jezelf heel licht en als een kat zo soepel. Een klein stukje verder kom je bij een bergbeek. Je zult er overheen moeten. Licht als een veertje hop je van de ene steen naar de andere. Het gaat lekker. Als een pingpongballetje tjoep je heen en weer. Je krijgt er honger van. Waarom zou je niet gaan vissen? Je begint wormen uit de grond te stampen. Normaal komen de wormen meteen omhoog als je wat stamp, maar hier duurt het langer. Je wordt nijdig en staat op het laatst zelfs te stampvoeten. Aha... daar komt er een. Het is niet veel, maar je kunt nu gaan vissen. Zo traag als de wormen zijn, zo snel zijn de vissen. Je hebt beet. Een kanjer. Je trekt hem op de kant en gaat hout hakken voor een vuurtje. Na het eten voel je je helemaal slap. Alsof je dronken bent., alsof je geen botten meer hebt. Net een drilpuddinkje of een pluk zeewier. Je wordt alle kanten op geslingerd. Je ploft ergens op de grond en valt in slaap, heel ontspannen, en je droomt. Je droomt dat je helemaal omgeven bent door toetsen en dat je met snelle lichte bewegingen van je lijf tientallen toetsen aanslaat. Van top tot teen ben je actief om in een razend tempo letters, woorden en zinnen te maken. Gelukkig is het geen nachtmerrie. Weer helemaal wakker kom je thuis.

Bron: <http://members.home.nl/adeters/Dramakaartjes2ellenwijma.htm>

Bijlage 4: Hans en Grietje

Een verhaal door de gebroeders Grimm

Aan de rand van een groot bos woonde eens een arme houthakker met zijn vrouw en twee kinderen. Het jongetje heette Hans en het meisje Grietje. Ze hadden maar heel weinig te eten, en eens, toen alles erg duur werd in het land, konden ze ook niet meer aan brood komen. Toen hij daar 's avonds in bed over lag te tobben en vol zorgen lag te woelen, zei hij tegen zijn vrouw:

"Wat moet er van ons worden? Hoe kunnen we onze kinderen te eten geven, wij die voor ons zelf niets meer hebben?"

"Weet je wat, man," antwoordde de vrouw, "we zullen bij het eerste morgenlicht de kinderen wegbrengen, heel diep in het bos, dan maken we daar een flink vuur en we geven hun ieder nog een stuk brood, dan gaan wij aan het werk en laten hen alleen. Ze vinden de weg naar huis niet meer terug en wij zijn ze kwijt."

"Nee vrouw," zei de man, "dat doe ik niet, hoe zou ik het over mijn hart verkrijgen, mijn kinderen alleen te laten in het bos; dan zouden immers wilde dieren komen en hen verscheuren."

"Dwaze man," zei ze, "moeten we dan alle vier van honger sterven, ga dan maar de planken voor de kisten schaven," en ze liet hem niet met rust, tot hij toegaf. "Maar 't spijt me toch zo van die arme kinderen," zei de man.

De twee kinderen hadden zo'n honger dat ze niet konden slapen en ze hadden alles gehoord wat de stiefmoeder tegen de vader had gezegd. Grietje weende bittere tranen en zei tegen Hans: "Nu is het met ons gedaan."

"Stil Grietje," zei Hans, "wees maar niet bang, we zullen er wel wat op vinden." En toen de ouders waren ingeslapen, stond hij op, deed zijn jasje aan, maakte de onderdeur open en sloop naar buiten. De maan scheen helder en de witte kiezels voor het huis schenen blank. Hans bukte zich en stak er zoveel in zijn broekzakken, als er maar in konden. Toen ging hij het huis weer in, zei tegen Grietje: "Wees maar stil, zusjelief, slaap rustig in, onze lieve Heer zal ons niet verlaten," en hij ging ook weer in bed.

Bij 't eerste schemerlicht, nog voor de zon was opgegaan, kwam de vrouw de beide kinderen roepen. "Sta toch op, luilakken, we moeten 't bos in om hout te halen." Dan gaf ze aan elk een stukje brood en zei: "Daar heb je iets voor de middag; maar niet eerder opeten, want dit is alles watje krijgt." Grietje nam het brood onder haar schortje, omdat Hans zijn zakken vol stenen had.

Toen gingen ze alle vier naar het bos. Toen ze een eind op weg waren, stond Hansje stil en keek om naar het huis, en deed dat nog eens en toen nog eens.

De vader zei: "Hans, wat kijk je toch telkens om en je blijft aldoor achter; opletten en vergeet je benen niet."

"Och vader," zei Hans, "ik kijk om naar het witte poesje, het zit boven op 't dak en wil me vaarwel zeggen." De moeder zei: "Dwaas, dat is je kat niet, dat is de ochtendzon op de schoorsteen." Maar Hans had helemaal niet naar een katje gekeken, maar had aldoor kleine kiezelsteentjes uit zijn zak op de weg gegooit.

Ze kwamen nu midden in het bos en de vader zei: "Nu moeten jullie hout sprokkelen, kinderen, ik wil een vuur maken, zodat jullie het niet koud hebben." Hans en Grietje droegen rijshout bijeen, een hele berg. Het rijshout werd aangestoken, en toen de vlam goed hoog brandde, zei de vrouw: "Gaan jullie nu bij 't vuur liggen, kinderen, en rust lekker uit, wij gaan het bos in om hout te kappen. Als we klaar zijn, komen we terug en halen jullie af."

Hans en Grietje zaten bij het vuur, en toen 't middag was geworden, aten ze allebei een stukje brood. En omdat ze bijlslagen hoorden, geloofden ze dat hun vader in de buurt was. Maar het was de bijl niet, het was een tak die hij aan een dorre boom had gebonden en die in de wind voortdurend klepperde.

Toen ze lang gezeten hadden, vielen hun ogen dicht, en ze sliepen vast. Eindelijk werden ze weer wakker, maar toen was het stikdonker. Grietje begon te schreien en zei: "Hoe komen we nu uit het bos?" Maar Hans troostte haar: "Wacht maar een poosje, dan komt de maan op, en dan zullen we de weg wel vinden." En toen de volle maan kwam, nam Hans zijn zusje bij de hand, en ging de kiezelsteentjes langs, die schitterden als nieuwe munten en hem de weg wezen. Ze liepen de hele nacht, en kwamen bij 't eerste ochtendlicht weer bij hun vaders huis. Ze klopten aan, de vrouw deed open en toen ze zag dat het Hans en Grietje waren, zei ze: "Stoute kinderen! wat hebben jullie lang in 't bos geslapen; we dachten dat jullie niet terugkwamen." Maar de vader was blij, want het had hem veel verdriet gedaan, dat hij hen had achtergelaten.

Kort daarop was de nood weer hoog gestegen, en de kinderen hoorden hoe de moeder 's nachts, in bed, tot hun vader sprak: "Alles is weer op, we hebben nog een half brood, en dan is 't lied weer uit." De kinderen moeten weg, we zullen ze dieper het bos in brengen, zodat ze de weg niet meer terugvinden, anders is er voor ons geen redding meer." Het viel de man weer zwaar, en hij dacht: "Het zou beter zijn, de laatste happen met de kinderen te delen." Maar de vrouw luisterde nooit naar wat hij zei, ze werd boos en maakte hem verwijten. Wie A zegt moet ook B zeggen, en omdat hij de eerste maal toegegeven had, moest hij het de tweede keer ook doen.

De kinderen waren evenwel wakker geweest en hadden het gesprek gehoord. Terwijl de ouders sliepen, stond Hans weer op, wilde naar buiten en kiezelstjes zoeken, zoals de vorige maal, maar de vrouw had de deur afgesloten en Hans kon er niet uit. Maar weer troostte hij zijn zusje: "Huil maar niet Grietje en slaap maar lekker, onze lieve Heer zal ons wel helpen."

Vroeg in de morgen kwam de vrouw de kinderen uit bed halen. Ze kregen een stukje brood, nog kleiner dan de vorige keer. Op de weg naar het bos brokkelde Hans het in zijn zak; vaak stond hij stil en gooide dan een kruimeltje op de grond. "Hansje, wat kijk je toch aldoor om?" zei de vader, "je moet doorlopen."

"Ik kijk naar mijn duif, hij zit op 't dak en wil mij goedendag zeggen," antwoordde Hans. "Dwaas," zei de vrouw, "dat is de duif niet, dat is de ochtendzon die op de schoorsteen schijnt." Maar gaandeweg gooide Hans alle kruimeltjes op de weg.

De vrouw leidde de kinderen nog verder het bos in, waar ze nog nooit geweest waren. Toen werd er weer een heerlijk vuur aangemaakt, en de moeder zei: "Blijf daar nu zitten, kinderen, en als jullie moe zijn, kun je een beetje gaan slapen; als we vanavond klaar zijn, halen we jullie af."

Toen het middag geworden was, deelde Grietje haar brood met Hans, die het zijne onderweg had gestrooid. Daarna sliepen ze in, de avond verliep en niemand kwam de kinderen halen. Ze werden weer wakker in 't holst van de nacht, maar Hans troostte Grietje en zei: "Wacht maar, Grietje, tot de maan opgaat, dan kunnen we de kruimels zien, die ik gestrooid heb en die wijzen ons de weg naar huis." Toen de maan scheen, stonden ze op, maar ze vonden geen kruimels meer, want de duizenden vogels die in het bos en veld rondvliegen, hadden ze opgepikt. Hans zei tegen Grietje: "We zullen de weg wel vinden," maar ze vonden hem niet, ze liepen de hele nacht en nog de dag daarop van de morgen tot de avond, maar ze kwamen het bos niet uit en werden zo hongerig, want ze kregen niets dan alleen bosbessen. En omdat ze zo moe werden, dat hun benen hen niet meer dragen konden, gingen ze onder een boom liggen en sliepen in. Nu was het al de derde morgen sinds ze hun vaders huis hadden verlaten. Ze begonnen weer te lopen, maar ze raakten aldoor dieper het bos in, en als er niet gauw hulp kwam opdagen, zouden ze van dorst omkomen.

Het werd middag en ze zagen een mooi, sneeuw wit vogeltje op een tak zitten, dat zong zo mooi, dat ze bleven staan om ernaar te luisteren. Toen het liedje uit was, klapte het met zijn vleugels en vloog voor hen uit, en ze liepen achter het diertje aan, tot ze aan een huisje kwamen! Hij ging daar op het dak zitten en toen ze heel dichtbij waren gekomen, zagen ze dat het huisje van brood was gebouwd en met pannekoeken gedekt en de vensters waren van heldere kandij suiker. "Daar zullen we aan beginnen," zei Hans, "en een kostelijk maal hebben. Ik wil wat van 't dak hebben, Grietje, eet jij van het venster, dat is zoet." Hans reikte omhoog en brak wat van 't dak af om te proeven, hoe dat smaakte, en Grietje ging naar de ruitjes en knabbelde daar aan. Daar riep een fijn stemmetje uit de kamer:

"Knibbel knabbel knuisje,
Wie knabbelt er aan mijn huisje?"

De kinderen riepen:

"De wind, de wind,
dat hemelse kind!"

En ze aten verder zonder zich uit het veld te laten slaan. Hans, wie het dak heel goed smaakte, trok er een groot stuk af, en Grietje stootte een hele ronde ruit uit en ging ermee zitten en deed zich tegoed. Maar opeens ging de deur open, en een stokoude vrouw die op een krukje leunde, kwam het huis uitgeslopen. Hans en Grietje schrokken zo erg, dat ze lieten vallen wat ze in de hand hadden. Het oudje schommelde met haar hoofd en zei: "Zo lieve kindertjes, en wie heeft jullie hier gebracht? Kom maar mee naar binnen, en blijf bij mij, er zal niets kwaads gebeuren." Ze nam elk van hen bij de hand en bracht hen in 't huisje. Toen werd heerlijk eten op tafel gezet, melk en pannekoeken met suiker, en appels en noten toe. Daarna werden twee mooie bedjes met wit beddegoed opgemaakt, en Hans en Grietje gingen erin liggen en dachten dat ze in de hemel waren. De oude had maar gedaan alsof ze zo lief was; ze was een boze heks, die loerde op de kinderen, en ze had dat broodhuisje alleen maar gebouwd om de kinderen te lokken. Wanneer ze een kind in haar macht had, maakte ze het dood, braadde het en at het op en dat was een feestdag voor haar. Heksen hebben rode ogen en kunnen niet ver

zien, maar ze hebben een fijne neus, net als dieren en ze ruiken het, als er mensen in de buurt zijn.

Toen Hans en Grietje in haar buurt waren gekomen, had ze lelijk gelachen en spottend gezegd: "Die heb ik, die ontglippen me niet meer."

's Morgens vroeg, voor de kinderen wakker waren, stond ze al op, en toen ze hen beiden zo rustig zag slapen met ronde rode wangen, mompelde ze voor zich heen: "Dat zal een lekker hapje worden." Toen pakte ze Hans op met haar benige hand en droeg hem naar een klein stalletje en sloot hem op achter een hekje; hij mocht schreeuwen zo hard hij wou, dat gaf toch niets. Daarom ging ze naar Grietje, schudde haar wakker en riep: "Opstaan, luiwammes, water halen. Kook wat lekkers voor je broer, die zit buiten in het stalletje en moet dik en vet worden. Als hij goed dik is, eet ik hem op." Grietje begon bitter te schreien, maar ook dat hielp niets, ze moest doen wat de boze heks wilde.

Nu werd voor de arme Hans het lekkerste eten gekookt, maar Grietje kreeg enkel de botjes en de schillen. Elke morgen sloop de oude heks naar het stalletje en riep: "Hans, steek je vinger eens uit, zodat ik voelen kan of je al dik wordt!" Maar Hans stak alleen een splinter hout naar buiten, en de oude heks die niet goed zien kon, dacht dat het zijn vinger was en ze was verbaasd dat hij nog niet dikker werd.

Toen er vier weken voorbij waren en Hans nog altijd zo mager bleef, begon ze ongeduldig te worden en wilde niet langer wachten. "Hé! Grietje," riep ze het meisje toe. "Wees eens flink en haal water voor me; Hans mag dan dik of dun zijn, morgen slacht ik hem en kook ik hem." O, wat jammerde het arme zusje bij het waterdragen, en wat stroomden er een tranen langs haar wangen! "Onze lieve Heer, help ons toch," riep ze uit, "hadden de wilde beesten ons in 't bos maar opgegeten, dan waren we toch samen gestorven." - "Spaar je tranen maar," zei de oude, "het geeft je toch niets."

's Morgens moest Grietje vroeg op, vuur maken en de ketel met water erboven hangen. "Eerst zullen we bakken," zei de oude vrouw. "Ik heb de bakoven al gestookt en 't deeg gekneed!" Ze duwde het arme Grietje naar buiten naar 't bakhuis waar de vlammen al uitsloegen. "Kruip erin," zei de heks, "en kijk of het goed heet is, of we het brood er al in kunnen schuiven." En toen Grietje erin moest, wilde ze de oven dichtdoen en er Grietje in braden, want haar wilde ze ook opeten.

Maar Grietje begreep wat ze van plan was en zei: "Ik weet niet hoe ik dat doen moet, hoe kom ik daar in?"

"Domme gans," zei de heks, "de opening is groot genoeg, zie je wel? Ik zou er zelf wel in kunnen," ze krabbelde eraan en stak haar hoofd in de bakoven. Toen gaf Grietje haar een flinke stoot zodat ze er zelf in viel, gooide de ijzeren deur dicht en schoof er de grendel voor. Hu! daar zette ze een keel op, het was gruwelijk; maar Grietje liep hard weg, en de goddeloze heks moest ellendig omkomen. Maar Grietje liep rechttoe rechtaan naar Hans, maak het stalletje open en riep: "Hans we zijn verlost, de oude heks is dood!" Toen sprong Hans eruit als een vogel uit de kooi, zodra ze voor hem de deur had geopend. Wat waren ze blij, wat zijn ze elkaar om de hals gevallen, wat zijn ze met elkaar rondgesprongen en kusten elkaar! En nu ze nergens meer bang voor hoefden te zijn, gingen ze het huis van de heks binnen, daar stonden in alle hoeken kasten vol parels en edelstenen. "Dat is nog beter dan kiezels," zei Hans, en propste zijn zakken vol, en Grietje zei: "Ik wil ook wat meenemen naar huis!" en stopte haar schortje vol. "Maar nu gaan we weg," zei Hans, "want ik wil uit dat heksenbos

weg." Toen ze een paar uur gelopen hadden, kwamen ze bij een groot meer. "Daar kunnen we niet over," zei Hans, "ik zie geen weg en geen brug." - "Er is ook geen bootje," zei Grietje, "maar daar zwemt een witte eend, als ik 't die vraag, brengt hij ons wel naar de overkant." En ze riep:

Eendje, eendje,
hier zijn Hans en Grietje,
d'r is geen weg en ook geen bruggetje,
neem ons op je witte ruggetje!

Het eendje kwam aangezwommen, en Hans ging op hem zitten en vroeg zijn zusje erbij te gaan zitten. "Nee," antwoordde Grietje, "dat is hem te zwaar, hij moet ons na elkaar overbrengen." Dat deed het goede dier, en toen ze gelukkig over waren en een poosje voortliepen, kwam hun het bos steeds bekender voor, en eindelijk zagen ze in de verte hun vaders huis liggen.

Toen zetten ze het op een lopen, stortten de kamer binnen en vielen hun vader om de hals. De man had geen gelukkig ogenblik meer gehad, sinds hij de kinderen in het bos had achtergelaten, maar de vrouw was gestorven. Grietje schudde haar schortje uit, zodat de parels en edelstenen in de kamer rolden, en Hans wierp de ene handvol na de andere erbij. Toen was er een eind aan alle zorgen gekomen en ze leefden vol blijdschap samen.

Bron: http://www.beleven.org/verhaal/hans_en_grietje

Bijlage 5: Het eindverslag

<i>Naam:</i>	<i>Geboortedatum:</i>	<i>Datum :</i>
<i>Doelen binnen en buiten de therapie</i>		
<i>Verloop van de therapie</i>		
<i>Omgang met het materiaal</i>		
<i>Omgang met het medium</i>		

Omgang met de therapeut

Conclusie

Aanbevelingen

Bijlage 6: Warming-up sessie 6

Je wilt het bankje voor jezelf hebben	Je bent heel vrolijk en wilt een praatje aanknopen
Je wilt graag geld van de ander	Je bent chagrijnig
Je plaagt de ander	Je hebt verschrikkelijk veel last van jeuk op je hoofd
Je trappelt de hele tijd met je voeten	Je bent verdrietig
Je geeft steeds reacties op mensen die voorbij lopen	Je hangt onderuit op de bank
Je probeert geld los te krijgen uit de ander	Je irriteert je aan de ander
Je bent een beetje bang voor de ander	Je probeert het bankje vrij te krijgen voor een vriend die straks komt
Je voelt je ziek	Je kan niet stilzitten
Je zit steeds te bellen	Je negeert de ander volkomen
Je wil de ander beter leren kennen	Je denkt de ander te herkennen uit een tijdschrift

Literatuur

Boeken

Bannister, A., (1997). The healing drama. Psychodrama and dramatherapy with abused children. London: Free Association Books.

Bettelheim, B. (1976). The uses of enchantment. The meaning and importance of fairy tales. New York: Penguin Books

Cattanach, A. (2002). The story so far. Play therapy narratives. London: Jessica Kingsley Publishers.

Gersie, A. & King, N. (1990). Storymaking in education and therapy. London: Jessica Kingsley Publishers.

Jennings, S. (1998). Introduction to dramatherapy. London: Jessica Kingsley Publishers.

Johnson, D. & Emunah, R. (2009). Current approaches in drama therapy. (2^e ed.) Illinois: Charles C Thomas Publishers.

Jones, P. (2007). Drama as therapy. (2^e ed.) London: Routledge.

Landy, R. (2007). Persona and performance. London: Jessica Kingsley Publishers

McCarthy, D. (2007). "If you turned into a monster" Transformation through play: A body-centered approach to play therapy. London: Jessica Kingsley Publishers.

Smeijsters, H. (2003). Handboek creatieve therapie. (2^e ed.) Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Artikelen

Tuender, G. (2010). 'Waarom roodkapje de wolf wegstuurde', *Tijdschrift voor Vaktherapie*, 6, p. 17-23.

MacLean, K. C. (2005). Late Adolescent Identity Development: Narrative Meaning Making and Memory Telling, *Developmental Psychology*, 4, p. 683-691.

Websites

<http://www.beleven.org/verhaal/>

<http://members.home.nl/adeters/Dramakaartjes2ellenwijma.htm>